

ازدواج سياسي شاه و فوزيه

از جمله دغدغه‌هاي رضاشاه در سالهاي پاياني حكومتش گزينش همسر براي وليعهد ايران بود. او براي حل اين مشكل بسياري از افراد را مورد مطالعه قرار داد. ولي اصرار وي بر اينكه وصلت بايد با خانواده‌اي پر جاه و جلال صورت پذيرد، دايره گزينش همسر را تنگ ساخته بود.

رضاشاه به ايران‌الملوك دختر بزرگ احمد شاه نظر داشت ولي كينه وي از قاجار از يكسو و مصوبه قانون اساسي كه تصريح کرده بود وليعهد ايران نبايد زاده مادري از طايفه قاجار باشد، سبب انصراف او از فرزند احمد شاه شد.

در اين ميان احمد راد وزير مختار ايران در قاهره كه از معتمدین رضاشاه بود به وي پيشنهاد كرد با خاندان سلطنتي ملك فاروق در مصر وصلت نمايد. او گزارشي از خواهران ملك فاروق پادشاه مصر را به انضمام تصويري از فوزيه براي رضاشاه فرستاد كه مورد پسند وي واقع شد. وزير مختار ايران در قاهره با رايزني‌هاي خود توانست نظر مساعد ملك فاروق را كسب كند و بدین‌ترتيب زمينه وصلت را فراهم سازد.

علاقه رضاشاه به فوزيه چنان شد كه وي بي‌اعتنا به مصوبه قانون اساسي دستور داد ماده قانوني مربوطه به گونه‌اي تغيير كند كه ازدواج محمدرضا با يك دختر غيرايراني با مشكل مواجه نشود.

مجلس شوراي ملي نيز بلافاصله با تصويب يك لايحه پيشنهادي، به فوزيه مليت ايراني بخشيد 1 و مشكل قانوني در مسير ازدواج وي با محمدرضا را از ميان برداشت.

سال 1317 سال شروع زندگي مشترك ولي كم دوام محمدرضا پهلوي با فوزيه خواهر ملك فاروق پادشاه مصر بود. اين تصميم در پنجم خرداد اين سال كه دربارهاي دو كشور طي اعلاميه‌اي خبر برگزاري قريب‌الوقوع مراسم ازدواج اين دو نفر را منتشر كردند فاش گرديد.

اين اعلاميه 3 سال پس از شروع پادشاهي فاروق و 3 سال قبل از شروع پادشاهي محمدرضا پهلوي انتشار يافت. 2 با اين حال مراسم زواج، عملاً در اسفند 1317 در قاهره و سپس در تهران برگزار شد.

هر دو حكومت مصر و ايران تحت سلطه و نفوذ بریتانیا بودند و برخي صاحب‌نظران معتقدند ازدواج محمدرضا پهلوي و فوزيه اقدامي سياسي بود كه با تشويق و يا اصرار انگليسي‌ها صورت پذيرفت.

ارتشبد فردوست در اين زمينه مي‌نويسد:

«... مسلماً اين ازدواج نقشه انگليسي‌ها براي نزديك كردن دو رژيم ايران و مصر بود، بخصوص اينكه پس از تولد فرزند محمدرضا، وليعهد آينده ايران دورگه مي‌شد و خون ايراني - مصري پيدا مي‌كرد و اين در اهداف دور انگليس‌ها مسلماً مطرح بوده است. ملك‌فواد، پدر فوزيه، نوكر سرشناس انگليسي‌ها بود. او در زماني كه مصر هنوز مستعمره بریتانیا بود حكومت مصر را به دست گرفت و با تقويت انگليسي‌ها بر خود عنوان ملك نهاد. ملك فواد چند سال قبل از ازدواج محمدرضا و فوزيه فوت کرده بودو پسرش فاروق بر مصر سلطنت مي‌كرد. فاروق 4 خواهر و يك پسر داشت. ازدواج شاه با فوزيه يكي دو روزه مطرح شد و احتمالاً شايد براي خود رضاخان هم ظرف يك دو هفته پيش از آن طرح شده بود و اين امر جنبه ديكته‌شدن مسئله از سوي انگليسي‌ها را نشان مي‌داد. 3

فردوست مي‌افزايد:

"تصميم قطعي شد و هيئتي به رياست محمود جم (مدیر‌الملک، پدر ارتشبد بازنشسته فریدون جم)، كه در آن زمان سمت رئيس دربار را داشت، به قاهره رفتند و پس از 10 - 15 روز تشریفات مراجعه كردند و موافقت ملك فاروق را اعلام داشتند. فاروق هم از طريق انگليسي‌ها قبلاً در جريان قرار گرفته بود و گر نه برايش عجيب بود كه چرا خواهرش بايد با وليعهد ايران ازدواج كند؟! بهر حال، اين هيئت جنبه تشریفاتى داشت و مسئله قبلاً حل شده بود."

سیده‌ادي خسروشاهي رئيس دفتر حفاظت منافع جمهوري اسلامي ايران در قاهره نيز ازدواج فوزيه و شاه را ناشي از اراده انگليس و در جهت مصالح استعماري آن كشور مي‌داند. وي مي‌نويسد:

«... با هدایت و تشویق انگلیس - به خاطر مصالح خاص و استعماری آن کشور - میان دو خانواده سلطنتی ایران و مصر پیوند زناشویی ایجاد شد و ولیعهد ایران با خواهر فاروق پادشاه مصر ازدواج کرد. این ازدواج سیاسی به مناسبات دو کشور نیز گسترش بخشید. 4

محمدرضا پهلوی ولیعهد، روز 5 اسفند برای شرکت در مراسم عقد تهران را به قصد قاهره ترک کرد. در آن زمان خط هوایی مسافری در ایران وجود نداشت. به همین دلیل محمدرضا و همراهان با اتومبیل و از طریق کرج، قزوین، همدان و کرمانشاه وارد عراق شدند و از طریق خط آهن خانقین عازم بغداد شدند. آنان شامگاه هفتم اسفند به بغداد رسیدند و در قصر الزهور متعلق به ملک فیصل پادشاه عراق اقامت گزیدند. روز نهم اسفند آنان از بغداد رهسپار دمشق شدند و روز دهم به سوی بیروت براه افتادند. سپس با کشتی، سواحل این شهر را به مقصد مصر ترک کردند. کشتی در 12 اسفند به بندر اسکندریه رسید و محمدرضا و همراهان با قطار به سوی قاهره به راه افتادند. روز 24 اسفند، فوزیه و محمدرضا طی تشریفات در قصر عابدين مصر به عقد یکدیگر درآمدند و در بهار سال بعد همراه با خانواده فوزیه از جمله مادر و سه خواهرش از بندر پورت سعید به سوی بنادر ایران براه افتادند.

کشتی 24 فروردین 1318 در بندر شاهپور پهلوی گرفت و هیأت مصری و ایرانی از طریق اهواز با قطار به تهران منتقل شدند. تشریفات عروسی در تهران نیز در کاخ گلستان انجام شد.

بدین ترتیب مراسم جشن قاهره بدون حضور رضاشاه و مراسم جشن تهران بدون حضور ملک فاروق برگزار شد.

رضاشاه آنقدر از ازدواج صورت گرفته خشنود بود که محمود جم رئیس دربار را که با سفر خود به قاهره زمینه این وصلت را به وجود آورده بود، نشان درجه اول تاج داد و دختر خود «شمس پهلوی» را به عقد پسر وی فریدون جم درآورد. فریدون نیز علیرغم میل باطنی خود چاره‌ای جز قبول این پیشنهاد نداشت. 5

ازدواج محمدرضا پهلوی و فوزیه اگر چه سبب ارتقاء سطح روابط دیپلماتیک میان دو کشور شد و سفارت ایران در قاهره را به «سفارت کبری» تبدیل کرد و مناسبات علمی و فرهنگی دو کشور را نیز به موازات مناسبات سیاسی رونق بخشید. ولی زندگی مشترک آنها تلخ و کم دوام بود. دخالت‌های اشرف خواهر شاه و تاج‌الملوک مادر آنان در زندگی شخصی فوزیه، هوسرانی و فساد اخلاقی شاه و دختر بودن فرزند فوزیه در شرائطی که خانواده پهلوی چشم انتظار فرزند ذکور برای جانشینی شاه بودند، مهم‌ترین دلایلی است که به تدریج میان فوزیه با همسر و خانواده‌اش فاصله ایجاد کرد و زمینه جدایی آنان را به وجود آورد. علاوه بر این نبود زبان مشترک میان فوزیه با خانواده همسرش و امتناع فوزیه از فراگیری زبان فارسی نیز عامل دیگری بود که شاهزاده مصری را در دربار تهران منزوی و گوشه‌گیر کرده بود. 6

بدین ترتیب ازدواج این دو که از ابتدا قلبی و عاطفی نبود، پس از حدود 10 سال به طلاق انجامید. فوزیه در 1324 طبق قوانین مصر از شاه طلاق گرفت و در 1327 نیز طلاق وی در ایران صورت پذیرفت. سرپرستی شهنواز تنها دختر او نیز که به هنگام جدایی والدینش 7 ساله بود به پدرش رسید و عنوان ملکه از فوزیه گرفته شد. 7

پانویس‌ها:

- 1- مجلس شورای ملی و تحکیم دیکتاتوری رضاشاه، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ص 249.
- 2- فاروق روز 8 اردیبهشت 1315 در پی مرگ پدرش ملک فواد و در سن 16 سالگی پادشاه مصر شد و محمدرضا پهلوی نیز روز 26 شهریور 1320 يك روز پس از اشغال ایران توسط متفقین و تبعید پدرش رضاشاه از کشور با سوگند مجلس شورای ملی و در 22 سالگی به پادشاهی رسید.
- 3- ظهور و سقوط سلطنت پهلوی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ج اول، ص 60.
- 4- سید هادی خسروشاهی - مقاله روابط تاریخی فرهنگی ایران و مصر، مجله مطالعات آفریقا، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، پائیز و زمستان 1379، شماره 2، ص 132.
- 5- بلافاصله پس از مرگ رضاشاه، فریدون جم و شمس پهلوی از یکدیگر جدا شدند و همسران دیگری برای خود اختیار کردند.
- 6- فوزیه به عربی و فرانسوی تسلط داشت و شاه نیز طی سال‌های زندگی خود با وی به زبان فرانسه سخن می‌گفت.

7- فوزیه در 1328 با سرهنگ اسماعیل حسین وزیر دفاع سابق مصر ازدواج کرد اما در پی کودتای اول مرداد 1331 که به خلع فاروق و تبعید وی انجامید، فوزیه عنوان «شاهدخت مصر» را از دست داده و تمامی ثروتش بر باد رفت، اما حاضر به ترک مصر نشد. او با وجود مضیقه مالی در مصر در کنار شوهرش ماند و تا زمان مرگ وی 45 سال با او زندگی کرد. او هم اکنون در 84 سالگی در مصر به سر می برد.